Рус дили дәрсләриндә нитг инкишафы үзрә иш

Азәрбајчан мәктәбләриндә рус дили вә әдәбијјаты дәрсләринин апарылмасында мүәллимин гаршысында дуран мүһүм мәсәләләрдән бири шакирдләрин нитгинин инкишаф етдирилмәсидир. Һазырда бу мәсәләјә бөјүк диггәт верилир. Һәр шејдән әввәл, лүғәт тәркибинин зәнкинлији, рәнкарәнк лүғәт ишинин апарылмасы, онлардан бачарыгла истифадә бу ишә даһа бөјүк көмәк көстәрир. Белә иш шакирди һәр бир сөз, ифадә, чүмлә үзәриндә чидди дүшүндүрүр, онун лүғәт еһтијачыны зәнкинләшдирир.

Лүғәт ишини әдәби әсәрләрин өјрәнилмәси илә дә әлагәләндирмәк фајдалыдыр. Мәсәлән, М. Ј. Лермонтовун «Заманәмизин гәһрәманы» романынын өјрәнилмәси заманы бир сыра сөзләрин мәʼнасынын изаһы шакирдләрдән тәләб олунур. Шакирдләрлә романын мәзмуну, әһәмијјәти вә сөзләрин орфографик чәһәтдән дүзкүн јазылышы саһәсиндә кәркин иш апарылыр, чәтин сөзләрин алтындан хәтт чәкилир. Дәрсләрә һазырлашаркән шакирдләр баша дүшмәдикләри сөзләри, ифадәләри тапыр вә өзләриндә гејд едирләр. Лакин иш бунунла битмир. Дәрсдән дәрсә шакирдләрин лүғәт еһтијатларыны зәнкинләшдирмәк, чүмләләр ичәрисиндә сөзләрин дүзкүн мәʼнада ишләдилмәсинә, истифадәсинә наил олмаг, чәтин сөзләрин изаһыны вермәк мәгсәдилә мүхтәлиф тапшырыглар ишләниб һазырланыр. Мәсәлән:

Тапшырыг № 1. Чүмләләрдәки дурғу ишарәләринин јеринә гојун, мөтәризәни ачын вә алтындан хәтт чәкилмиш сөзләрин мәʼнасыны изаһ един.

1. Грушницки довольно остјор Епиграммы јего часто забавны но (не, ни) когда (не, ни) бывајут метки и злы (не, ни) когда (не, ни) убјот одним словом он (не, ни) знает лудеј и их слабых струн потому что занималса селују жизн одним собоју.

2. Производит еффект их назначение нравјатса романтическим провинсалкам до безумија.

Тапшырыг 2. Мәтндән 4—5 бағлајычысыз мүрәккәб чүмлә јазын. Онларын әсасында схем дүзәлдин вә чәтин сөзләрин мәʼнасыны изаһ един.

Тапшырыг 3. Шәрг әһалиси үчүн сәчијјәви олан сөзләрә синонимләр тапын. Грамматикадан өјрәнилмиш мөвзу әсасында онлардан чүмләләр дүзәлдин.

Тапшырыг 4. Харичи сөзләри рус сөзләри илә әвәз един. Онларын үстүндән чүмләләр гурун вә синтактик тәһлил един.

Тапшырыг 5. Печорини характеризә едән 5—7 чәтин мәʼналы сөзләр сечин вә онлардан чүмләләр дүзәлдин.

Тапшырыг 6. Ејни көклү бир нечә сөз јазын.

Тапшырыг 7. Романдан мүәллимин диктә етдији сөзләри јазын вә онларын изаһыны верин.

Тапшырыг 8. Изаһлы лүғәт васитәсилә бәʼзи харичи сөзләрин һарадан көтүрүлдүјүнү мүәјјәнләшдирин.

Азәрбајчан мәктәбләриндә ушагларын рус дили нитгинин инкишафы үчүн онлара јарадычы ишләрин апарылмасы мүһүм рол ојнајыр.

Бу тапшырыглар милли мәктәбләрдә охујан шакирдләрә бәдии әсәрләрин дәриндән гавранылмасында вә онларын лүғәт еһтијатларынын зәнкинләшмәсиндә бөјүк көмәк көстәрир. Шакирдләр һәр бир сөзүн, сөз бирләшмәләринин, ифадәнин үзәриндә дүшүнүр, онларын мәʼнасынын вә әһәмијјәтинин изаһыны верирләр. Бу да ушагларда рус дили нитгинин даһа да инкишаф етмәсинә сәбәб олур.

М. БЕРМАН,
мүәллим.

Дашкәсәндәки 6 нөмрәли орта мәктәбин мүәллими В. Мәһәррәмов дәрсдә тәдрис филмләриндән сәмәрәли истифадә едир. Фото Р. Исмајыловундур.

ЛЕНИН БИЗИМЛӘДИР

Ленин
һәр бир чанлыдан
даһа чанлыдыр бу күн,
билијимиз,
күчүмүз,
силаһымыздыр
ЛЕНИН!

Бәли, шаир чох көзәл демишдир! Зијасы бүтүн дүнјаны нура гәрг едән, достлары севиндирән, күлдүрән, дүшмәнләрин чанына ләрзә салан бир инсандан даһа чанлы ким ола биләр! Бајрағы бүтүн дүнјаја шөʼлә сачан, бајрағы бүтүн дүнјаны азадлыг, истиглалијјәт уғрунда мүбаризәјә сәсләјән, һагг, әдаләт уғрунда бүтүн дүнјада мөһкәм сүлһ уғрунда мүбаризәјә сәсләјән бир инсандан даһа чанлы ким ола биләр?!

Бәли, даһи Ленин бу күн дә хошбәхт кәләчәк уғрунда, өз мүгәддәратыны тәʼјин етмәк уғрунда, бүтүн бәшәријјәтин һәсрәтиндә олдуғу коммунизм чәмијјәти уғрунда фәал мүбаризә апаран халгларын билијидир, күчүдүр, силаһыдыр.

Халг шаири Р. Рза өзүнүн даһи Ленинә һәср етдији ән көзәл әсәриндә—«Ленин» поемасында дејир:

Ленин өз гүдрәтилә
тарихи јара-јара—
Ишыглы јоллар ачыр
зүлмәт гаранлыглара.
Онун шәфәгләриндән
нур дүшүр зинданлара.
О, сәадәт кәтирир
һәр јердә инсанлара.

Ленин идејалары азадлыг уғрунда чарпышанларын, өз өлкәләриндә социализм чәмијјәти јарадыб, коммунизмә доғру ирәлиләјәнләр үчүн һәјат, мүбаризә дәрслијидир, Ленин өзү исә әсил мәʼнада халг мүәллимидир.

Даһи Ленин өзүнүн парлаг идејаларынын һәјатилијини Бөјүк Октјабр ингилабы илә сүбут етди, өзүнүн гурдуғу, јаратдығы Советләр һакимијјәти илә сүбут етди. Инди бүтүн дүнјанын зәһмәткеш халглары, тәрәггипәрвәр инсанлары, азадлыгсевәр, сүлһсевәр халглары даһи Ленини өзләринә бајраг етмиш вә бу бајрағын ал күнәшинин ишығы илә кәләчәјә доғру инамла ирәлиләјирләр.

Өлмәз Ленинин ал бајрағы инди мөһкәм әлләрдәдир. Өлкәмизи күндән-күнә јени-јени зирвәләрә апаран Совет Иттифагынын Коммунист Партијасы вә онун шанлы Мәркәзи Комитәси бизи һәр күн өјрәдир ки, Ленин јолу илә кетмәкдән, Ленин иши уғрунда фәдакарлыгла мүбаризә апармагдан даһа јүксәк вә даһа нәчиб бир вәзифә јохдур.

Шанлы Коммунист Партијамызын Мәркәзи Комитәси Ленинин бајрағы алтында өлкәмизи инамла коммунизмә доғру апарыр. Бөјүк Вәтәнимиз бүтүн дүнја зәһмәткешләри үчүн азадлыг, мүбаризә бајрағыдыр. Инди истиглалијјәтә, азадлыға, мөһкәм сүлһә чан атан бүтүн халгларын көзү бөјүк Вәтәнимиздәдир. Вәтәнимиз исә Ленинин ал бајрағы алтында ирәлиләјир.

Бу күн Вәтәнимизин хошбәхт халгларындан бири олан Азәрбајчан халгы өзүнүн бүтүн наилијјәтләри илә бөјүк Ленинә борчлудур. Чичәкләнән республикамыз Ленин идејаларынын бәһрәсидир.

Азәрбајчанда Совет һакимијјәти јаранан күндән республикамыз Ленин гајғысы көрмүш, Ленин гајғысыны дујмушдур. Бөјүк Ленин республикамызы Шәргин гапысында ән көзәл бир республика кими көрмәји арзулајырды, бу ишдә республикамыза һәр чүр әмәли јардым көстәрирди. Ленинин бу гајғысы бизим бәдии әдәбијјатымызда өзүнүн көзәл әксини тапмышдыр.

Халг шаири Р. Рза бу әмәли көмәји белә ифадә етмишдир:

Азадлығын рәмзи олуб
дүшүб дилдән-дилә Ленин.
Чешмә-чешмә су кәтириб
боз Муғана, Милә Ленин.

Биз һәр күн зәфәрләрдән-зәфәрә сәсләјән, әлдә етдијимиз бөјүк наилијјәтләрин илһам мәнбәји олан даһи Ленин һаггында халг шаири С. Рүстәм исә белә дејир:

Сән апардын бизи, еј даһи,
зәфәрдән-зәфәрә,
Сәндән илһам алараг дәрдли
көнүлләр күлдү!
Бахышын зүлмәти дөндәрди
көзәл бир сәһәрә,
Күнәшини тутду әлиндән
бүтүн елләр күлдү.

Биз өзүмүзүн һәр ишимиздә, һәр зәфәр јүрүшүмүздә даһи Ленини көрүрүк. Хошбәхт һәјатымызын һәр кушәсиндә Ленини көрүрүк. Инсанларын севинчиндә, көрпәләрин күлүшүндә Ленини көрүрүк.

Ленин бизимлә олмуш, Ленин бизимләдир, Ленин һәмишә бизимлә олачагдыр. Бүтүн бәшәријјәтин нурлу кәләчәји — коммунизмә дә Ленин биринчи кәләчәк, бизимлә кәләчәкдир.

Көрүн, бу фикри халг шаиримиз Р. Рза нечә көзәл ифадә етмишдир:

Көрдүкчә инсанлығын
ачылан баһарыны—
кечдикчә коммунизмин
шәфәгли јолларыны—
биз һәр јердә Ленинин
һәјинә раст кәлирик,
Онун өлмәз фикринә,
сөзүнә раст кәлирик.
О, күнләрин, илләрин
зирвәсиндән ашараг
әлиндә шәфәг сачан
зәфәр улдузлу бајраг—
коммунизм дүнјасына
биринчи кәләчәкдир,
Ленин—көзәл бу күндүр!
Нурлу бир кәләчәкдир!

К. ГӘМБӘРОВА.

Шәкилдә (солдан): М. Рәфили, С. Рүстәм, Н. Һикмәт, Р. Рза, Ә. Бабајев, Ә. Мәммәдханлы.
Илк дәфә чап олунан бу шәкли редаксијамыза Б. Бағыров тәгдим етмишдир.

Халг шаири Рәсул Рзанын анадан олмасынын 70 иллији

КӨРКӘМЛИ СӘНӘТКАР

Халг шаири Рәсул Рзанын јетмиш јашы тамам олур. Бу көркәмли сөз устасынын ады Азәрбајчан совет поезијасынын јаранмасы, тәшәккүлү вә инкишафы илә гырылмаз сурәтдә бағлыдыр. Јетмиш иллик мәʼналы өмрүнүн јарым әсрдән чохуну бәдии јарадычылыға һәср етмиш шаир, һәмишә јүксәк амал вә идеалларла јашамыш, социалист реализми әдәбијјатынын мәфкурә сафлығы уғрунда мүбаризәдә һәр заман ән сырада дајанмышдыр. Рәсул Рзанын поезијасы өзүнүн форма рәнкарәнклији, фикир дәринлији, партијалылыг вә халгилији, мүасирлији вә мүбаризлији илә фәргләнмишдир. Бүтүн варлығы илә доғма торпаға, мәнсуб олдуғу халга, онун классик әдәбијјатына, зәнкин шифаһи халг јарадычылығына бағлы олан, мүасир совет вә дүнја әдәбијјатынын мүтәрәгги әнʼәнәләриндән бәһрәләнән Рәсул Рза чәсарәтли, новатор сәнәткардыр.

Р. Рзанын илк гәләм тәчрүбәләри 20-чи илләрин орталарында чап үзү көрмүш, о, 30-чу илләрин әввәлләриндә бир шаир кими танынмыш, әдәби ичтимаијјәтин вә охучуларын рәғбәтини газанмышдыр. Онун илк шеʼр вә мәгаләләри кәнч шаирин һәјат һадисәләрини дәриндән өјрәнмәк мејлини, күнүн вачиб мәсәләләринә марағыны ајдын көстәрирди. Һәјата фәал мүнасибәт, ингилаби пафос, фикрин ајдын вә сәрраст ифадәси, трибунлуг, дөјүшкәнлик, никбин руһ—Рәсул Рза гәләминдән чыхан шеʼрләрин габарыг хүсусијјәтләри иди. Беләликлә, һәмин илләр (1928—1931) Р. Рза үчүн бир ахтарыш, өјрәнмә вә тәчрүбә топламаг дөврү иди. Һәлә 1930-чу илдә јаздығы бир шеʼриндә «шаир дәрин дүшүнмәлидир»,—демәси онун һәјата чидди мүнасибәтиндән хәбәр верирди. О, кәскин гәләмли, мүасир руһлу бир шаир кими формалашыр, заманы һисс едир, онун динамикасыны дујур вә буна көрә дә поезијанын вәзифәсини дүрүст баша дүшүрдү:

Шаирин һәр кәлмәси бир
чағырыш олмалы,
Бу күнүн мисралары
зәрбә, јарыш олмалы...

Рәсул Рза 1931-чи илдә «Болшевик јазы» шеʼрини дәрч етдирди. Шеʼр дәрһал охучулар арасында јајылды вә мүәллифинә бөјүк шөһрәт газандырды. Шаир белә бир һәгигәти ифадә едирди ки, поезија мүасир һәјатын ирәли сүрдүјү вәзифәләри јеринә јетирмәкдән өтрү күнүн нәбзини тутмалы, заманла ајаглашмалыдыр. Бу шеʼрин мәзмунунда башлыча чәһәтләрдән бири дә шаир әмәјинин социалист гуручулуғунун үзви, ајрылмаз бир парчасы кими вәсф олунмасыдыр: «Мәним шеʼрим бу күнүн. Бу күндүр мәним шеʼрим...».

Шеʼрдәки чағырыш руһу, ингилаби пафос, сағлам романтика шаирин үслубунун бүллурлашдығыны көстәрирди.

1932-чи илдә Р. Рзанын илк шеʼрләр китабы чапдан чыхыр. Сонралар «Ганадлар» (1935), «Чинар» (1939) китаблары, бејнәлхалг мөвзуда јаздығы әсәрләри ону истеʼдадлы бир сөз сәнәткары кими танытды. Р. Рза 30-чу илләрдә әдәбијјатын мәфкурә сафлығы уғрунда мүбаризә апарыр, әдәби-тәнгиди мәгаләләр, публисист јазылар, очерк-ләрлә мәтбуат сәһифәләриндә ардычыл чыхыш едирди. «Мајаковски» шеʼриндә Р. Рза «Болшевик јазы»нын пафосуну дәринләшдирир, мүасир поезијаја бахышыны, сәнәткарын рол вә вәзифәси һаггында манифестини даһа да инкишаф етдирмиш олурду. «Јени шеʼрин гаравулуна» дурмаг арзусуну вар күчү илә билдирирди. Доғма халгына даһа јахшы хидмәт етмәк идеалы онун илһамыны чошдурур, гәләминә јени нәсәр верирди. Шаир «Чинар» шеʼриндә јазырды:

Дедим: нәдән улу чинар
јыхылмаз!
Бирдән чинар дилә кәлди,
деди: бах.
Бу торпагда дәриндән көк
салараг,
Һәр тәрәфә узатмышам
голуму,
Өвладларым бүрүмүш
сағ-солуму;
Белә мәғрур дајанмаға
һағлыјам,
Мән көкүмлә бу торпаға
бағлыјам

Р. Рза тәбиәтән никбин шаирдир. Кечмишин ән көзәл әнʼәнәләрини севмәк, јашатмаг, ону инкишаф етдирмәк, халгын һәјат вә мәишәтиндә јахшы нә варса мүасирләринә чатдырмаг Р. Рза јарадычылығынын мајасыны тәшкил едир. Мәшһур совет шаири М. Светлов мусаһибәләриндән бириндә демишдир: «Вәтәни севмәк идејасы јалныз сәнә мәхсус дејилдир. Ону нечә севмәји сән инсанлара чатдырмалысан. Сән вәтәнпәрвәрлији тәкрарламамалысан, ону инкишаф етдирмәлисән».

Р. Рза да шаирин вәзифәсини мәһз бунда көрүр. Садәлик, фикир ајдынлығы, вәтәнә мәһәббәт һисси, халгын сәнәтинә, дүнја мәдәнијјәтинин көркәмли усталарына еһтирам, милли ифтихар дујғусу шаирин шеʼрләринин руһуна һопмушдур. «Өлкәмә» шеʼриндән кәтирдијимиз ашағыдакы парча буна бариз нүмунә ола биләр:

Көнүлләр нәшʼәли,
үрәкләр сәрин,
Бүлбүл кими өтүр
ширин дилләрин.
Бизени, Мотсарты севән
елләрин
Јасты балабаны, тары бол
олсун

Р. Рзанын фашизми вә империализми ифша едән «Чәлладлары дурдур», «Алманија», «Һәбәшистан», «Мадрид» вә бу кими әсәрләри 30-чу илләр поезијамызын диггәтәлајиг нүмунәләридир. Һәмин әсәрләр шаирин бир сәнәткар вә вәтәндаш олараг дүнја һадисәләринә нечә фәал мүнасибәт бәсләдијини, бејнәлхалг аләмдәки чахнашмалардан өтрү нечә нараһатлыг кечирдијини, халглар достлуғу вә гардашлығынын мүдафиәчиси, бејнәлмиләлчи кими чыхыш етдијини ајдын көстәрмәкдәдир.

Авропаны бүрүјән фашизм, дүнјанын бир чох јериндә империалист мүһарибәләрин башланмасы шаири һәмишә сајыг вә сәфәрбәр бир вәзијјәтдә олмаға мәчбур етмишдир. О, 1939-чу илдә мүһарибә тәһлүкәсинин јахынлашдығыны дујараг шеʼрләриндән бириндә бу мисралары јазмышдыр:

Гара көзлүм,
дөјүнмәсин үрәјин,
Мән гојмарам елдә
башыны алчала.
Бир күн өлсәм, сән
мәрд дајан, ағлама!
Гары дүшмән бирдән
көрәр, әл чалар.
...Көрпәм ширин-ширин
јатсын јериндә.
Кешикдә дурмушам мән,
архајын ол!

Бу јахынлашан тәһлүкәнин илк дујумлары иди вә шаир бу дујуму дәриндән јашадығындан мүһарибә башланданда өнчүл мөвгеләрдән бирини тутду. Р. Рза бир шаир, вәтәндаш вә коммунист кими гәләмини сүнкүјә чевирди, дөјүшән ордуну дүшмән үзәриндә гәләбәјә руһландыран шеʼрләр, ингилабы јоғрулмуш публисист мәгаләләр, очерк вә һекајәләр јазды. Рәсул Рза мүһарибә илләриндә олдугча мәһсулдар ишләмиш, Керч чәбһәсиндә билаваситә иштирак едәрәк Совет Ордусунун мисилсиз гәһрәманлығыны, Вәтәнә вә халга нә дәрәчәдә сәдагәтли олдуғуну өз көзләри илә көрмүшдүр. Онун Бөјүк Вәтән мүһарибәси илләриндә јаздығы әсәрләрин бир һиссәси «Вәтән», «Бәхтијар», «Өлмәз гәһрәманлар», «Интигам!.. Интигам!..», «Лејтенант Бајрамын күндәлијиндән», «Гәзәб вә мәһәббәт» китабларында топланмышдыр.

Совет дөјүшчүләринин мәрдлик вә мәтанәтинин ән хәтдән мүшаһидә етмәси, Һитлер фашистләринин төрәтдикләри чинајәтләр Р. Рзанын гәләминә хүсуси бир кәскинлик ашылајыр, онун јарадычылығыны јени-јени кејфијјәтләрлә зәнкинләшдирир, мөвзу даирәсини кенишләндирир. Шаир мүһарибә һаггында тәәссүратыны сонралар мүхтәсәр шәкилдә белә хүласә етмишдир: «Мүһарибә јалныз мәрдлик мәктәби дејил, сијаси заманда һәм бүтүн халг, һәм дә бизим һәр биримиз үчүн әхлаги кејфијјәтләрин имтаһаны иди. О бизә, биз јазычылара инсан гәлбинин ән дәрин кушәләринә нәзәр салмаға, ади күнләрдә көрмәк мүмкүн олмајан шејләрә диггәт јетирмәјә имкан верди.

Мүһарибә заманы чох шеј итирдик: инсанлары, шәһәрләри, кәндләри; узун илләрин зәһмәти нәтичәсиндә јарадылан сәрвәти итирдик. Лакин чох шеј дә газандыг, лагејдлик, гајғысызлыг азарындан хилас олдуг. Достлуғумуз мөһкәмләнди. Бир-биримизи јахындан таныдыг. Ајры-ајры адамлары да, халглары да. Нәһајәт, биз бүтүн гүввәти, бүтүн ағры вә әзаблары илә андлыг ки, доғма торпаг нә демәкдир. Совет адамларынын зәһмәти илә јаранмыш немәтләрин мәʼнасы нәдир».

Мүһарибәдән сонра Рәсул Рза јарадычылығы өзүнүн јени мәрһәләсинә гәдәм гојур. Бу дөврдә Р. Рзанын јарадычылығында ән мүһүм һадисәләрдән бири узун илләрдән бәри үзәриндә ишләдији «Ленин» поемасыны битириб 1950-чи илдә там шәкилдә чап етдирмәси олду. Бу дастан шаирин поетик сәрвәтинин мәркәзиндә дурур. Поема бүтөвлүкдә шаирин мәнсуб олдуғу Азәрбајчан халгынын даһи рәһбәрә бәсләдији түкәнмәз мәһәббәтин парлаг әксидир, әјани тәзаһүрүдүр.

Р. Рза јарадычылыг имканлары вә политрасы кениш олан шаирдир. О, бәдии сөзүн ән инчә чаларындан мәһарәтлә, өзү дә мәгсәдјөнлү, јериндә истифадә етмәји бачарыр. Шаирин «Рәнкләр» силсиләси мәһз һәјатын мүхтәлиф ләвһәләрино, инсан мәʼнәвијјатынын сонсуз саһәләринә символик мүнасибәтин, мәʼна ахтарышларынын нәтичәсидир. Рәсул Рзанын поезијасынын сәнәткарлыг бахымындан күчүнү тәʼмин едән әсас амилләрдән бири дә онун шеʼрләриндә һәјаты фәлсәфи долғунлугла әкс етмәк мејли илә, варлығы, ону әһатә едән әтраф мүһити, дүнја һадисәләрини башлыча зиддијјәтләри, мүрәккәблији илә гаврамаг сәʼји илә әлагәдардыр. Бу поезија һәјатын диалектик мәзмунуну, инкишаф тәмајүлләринин поетик тәчәссүмүдүр. Шаир һәјат һадисәләринә фәал мүдахилә едир, мүшаһидәләрини бүтүн конфликтләри илә бирликдә гаврајыб, онун мүсбәт чәһәтләринин мүдафиәсини өн плана чәкир, лазымлы рүшејмләрин горунмасыны зәрури сајыр. Бу, онун мөвчуд аләми бүтүн рәнкарәнклији илә, ону бүтүн зиддијјәтләри илә ардычыл изләмәсини көстәрир. Р. Рза совет адамынын мәʼнәви көзәллијини, јүксәк дахили кејфијјәтләрини, оптимизминин үмуми, риторик ифадә вә образларла дејил, конкрет шәкилдә, психоложи штрихләрлә һәкк едир. Онун «Нәркиз» шеʼриндә асфалты габар-габар јарыб јашыл алов кими галхан» инчә чичәк—битки јашамаг еһтирасынын, һәјат ешгинин лирик тәчәссүмүдүр.

Академик М. Арифин көстәрдији кими, Р. Рза шеʼри фикир поезијасыдыр, дүшүнчәли сәнәтдир. Шаир ади һадисәләри дејил, бу күнүмүз вә кәләчәк илләр үчүн вачиб олан, инсан идракыны мәшғул едән мәсәләләри гәләмә алыр. Бу чәһәтдән Рәсул Рзаны чәлб едән фикрин өзү тәзә вә мүасирдир, бу фикир шаирин һәјәчанландырдығы кими, охучуну да дүшүндүрүр, нараһат едир. Белә ки, шаир тәрәфиндән бир фикрин поетик ифадәси ону мүталиә едәнә јени әхлаги кејфијјәтләр ашылајыр, охучунун өзүнү һәјата һазырлајыр, онда инсан мәʼнәвијјатына вә чәмијјәт һадисәләринә јени мүнасибәт тәрбијә едир, шүуру фәаллашдырыр. XX әсрин ән бөјүк фачиәси вә Америка империализминин бәшәријјәт гаршысында чинајәти кими тарихә дахил олан Хиросима дәһшәтинә һәср олунмуш «Көзләрин матәми» шеʼри бу бахымдан характеркдир. Шеʼр халглары мүһарибә әлејһинә чағырыш руһунда, кәскин бир дилдә јазылмыш әнзум сијаси памфлет тәсири бағышлајыр. Бир ананын—ана-баланын фачиәси шаирин гәләми илә бүтүн бәшәријјәтин фачиәси кими мәʼналандырылыр, милјонларын һагг сәси, тәләби кими сәсләнир:

Кәсин, атом
сыхагларыны, кәсин!
Бир чүт көзүн матәми
Мин-мин көзә чөкмәсин!

Һазырда халглары јени дүнја мүһарибәсинә сүрүкләмәк чәһдләриндән әл чәкмәјән империалистләрин фитнә-фәсадларына гаршы инсанларын сәʼтираз сәсләринин бүтүн аләми бүрүдүјү бир вахтда һәмин әсәр даһа актуал сәсләнир.

Рәсул Рзанын сәнәти милли олдуғу гәдәр дә бејнәлмиләл маһијјәт дашыјыр. Сов.ИКП МК Сијаси Бүросу үзвлүјүнә намизәд, Азәрбајчан КП МК-нын биринчи катиби Һ. Ә. Әлијев јолдаш «Литературнаја газета»нын баш редакторунун суалларына вердији чавабында демишдир: «Азәрбајчан әдәбијјатынын ән јахшы әсәрләрини фәргләндирән чәһәтләр тарихи кечмишә синфи мүнасибәт, партија мүнасибәтидир, ингилаби һадисәләри вә халгымызын әмәк гәләбәләрини Совет өлкәси халгларынын үмуми тарихи талеји илә гаршылыглы сурәтдә әлагәдар шәкилдә илһамла тәсвир етмәкдир. бејнәлмиләлчилиндир. милли мәһдудијјәтин һәр чүр тәзаһүрләринә гаршы барышмазлыгдыр».

Бу бахымдан халг шаири Р. Рзанын сәнәти сәчијјәвидир. Шаирин јарадычылығында гырмызы хәтт тәшкил едән бејнәлмиләлчилик мотивләри онун бир чох харичи өлкәләрә сәфәри нәтичәсиндә кениш вүсʼәт тапмышдыр.

Өз зәнкин вә рәнкарәнк јарадычылығы, гајнар ичтимаи фәалијјәти илә үмумхалг мәһәббәти газанмыш Рәсул Рзанын сәси һазырда планетимизин мүхтәлиф кушәләриндән ешидилмәкдәдир, јарадычылыг үфүгләри дурмадан даһа да кенишләнмәкдәдир. Үмуми тиражы бир милјондан артыг алтмыша јахын китабын мүәллифи олан шаир дүнјаны кәзир, өз мүбариз вә һуманист сәнәти илә милјонлара јашамаг, гурмаг, јаратмаг кими нәчиб ишдә јахындан көмәк едир.

Рәсул Рза шеʼринин бејнәлхалг мигјасда кениш јајылмасы, онун јарадычылығынын үмумбәшәри кејфијјәтләринин дәринлији вә зәнкинлији илә изаһ олунмалыдыр. Бу бир даһа сүбут едир ки, һәгиги поезија һеч бир милли-идеоложи сәрһәд танымыр; о поезија ки, инсанијјәтә, ичтимаи тәрәггија, заманын габагчыл, ишыглы идеалларына хидмәт едир, онун гаршысында ачылан үфүгләр кениш вә һүдудсуздур. Инсана вә һәјата инам ашылајан Р. Рза поезијасы мәһз белә сәнәтдир. Бу сәнәт бизи мүбариз вә никбин олмаға, бәшәр өвладынын күч вә гүдрәтинә инанмаға сәсләјир:

Пәнчәрәмә ајдын сабаһа:
көрдүм инсанлар кәлиб
кедир,
илләр үстүндән,
ајлар үстүндән.
Сәрһәд дирәкләриндән
көрпүләр салыныб;
дәнизләр үстүндән,
чајлар үстүндән.
Зиндан дашларындан
јоллар чәкилиб;
кәндләр арасында,
шәһәрләр арасында...
Инан бу сабаһа
оғлум, гызым,
бачым, гардашым —
Инсан!
Атам, анам — Инсан!
Јашамаг оларыны,
инанмасан?

Бағыр БАҒЫРОВ,
филолокија елмләри доктору, профессор.

БИР ӨМРҮН ГАЈҒЫЛАРЫ

Азәрбајчан совет поезијасынын парлаг сималарындан олан халг шаири Р. Рза севилиб охунан шаирләрдәндир. О, бу севкини шеʼрдә јалныз устад олмасы илә газанмамышдыр. Бу ел мәһәббәти шаирин илһамыны вә түкәнмәз истеʼдадыны совет варлығына, мисилсиз совет чәмијјәтинә һәср етмәси илә дә даһа мөһкәм бағлыдыр. Бөјүк идеалларла јашајан, ајдын мәгсәдли, чошғун истеʼдадлы, партијалы бир сәнәткар олан Р. Рза 50 илдән артыгдыр ки, поезија аләминә кәлмиш, күлли мигдарда лирик шеʼрләрин, поема вә драм әсәрләринин мүәллифи кими шөһрәтләнмишдир.

Р. Рза поезијасыны нәзәрдән кечирдикдә көзләримиз önүндә дәрин фәлсәфи тәфәккүрлү көркәмли бир сәнәткар чанланыр.

Р. Рза јарадычылығынын ән уча зирвәси «Ленин» поемасыдыр. Азәрбајчан совет әдәбијјатында Ленин мөвзусундан сөһбәт кедәндә биринчи нөвбәдә Р. Рзанын «Ленин» поемасы јада дүшүр.

«Фүзули», М. Мүшфиг һаггындакы «Гызылкүл олмајајды», Нәсимијә һәср едилмиш «Сон кечә» поемалары, еләчә дә мүасир совет вә дүнја елминин наилијјәтләрини тәсвир вә тәрәннүм едән «Тәнһалығын сону» поемасы, «Вәфа», «Гардашлар» кими пјесләр Р. Рза гәләминин мәһсулудур.

Бөјүк Вәтән мүһарибәси илләриндә совет поезијасынын гаршысында дуран чәтин вәзифәләри јеринә јетирилмәсиндә Р. Рза поезијасынын да өз јери вардыр. Онун бу мөвзуда јазылмыш шеʼрләрини һәјәчансыз охумаг мүмкүн дејилдир.

Гәләбәмиздән 35 ил кечмәсинә бахмајараг, о ганлы-гадалы илләр гәләм саһибләри үчүн јенә дә түкәнмәз мөвзулар верир. Шаирин сон илләрдә јаздығы «Мин дөрд јүз он сәккиз» поемасынын сон дөврдә јазылмыш поемалар ичәрисиндә хүсуси јери вардыр.

Һәмишә бәшәрин талеји үчүн нараһат олан шаирин поетик дүшүнчәләри «Алманија», «Мадрид», «Чәлладлары дурдур», «Һәбәшистан», «Инкалесјо», «Јапонија мотивләри», «Сурија дәфтәриндән», «Американын сәси» шеʼрләриндә öз әксини тапмышдыр. Планетимиздә кедән милли-азадлыг һәрәкатына, сүлһ вә демократија уғрунда мүбаризәјә, инсан һүгугларына һәср олунмуш бу шеʼрләрин, еләчә дә Чәнуб мөвзулу шеʼрләрин («Көзәл дост», «Тәбризли достума», «Һилал» поемасы вә с.) поезијамызда ајрыча јери вардыр.

Халглар достлуғу вә пролетар бејнәлмиләлчилији кими шәрәфли мөвзулар Р. Рза поезијасынын әсас хәттини тәшкил едир. Бу поезија һәмишә достлуғун, гардашлығын, бәрабәрлијин ән көзәл васитәчиси олмушдур.

Р. Рза ән чох тәрчүмә олунан вә тәрчүмә едән шаирләрдәндир. Онун бир сыра әсәрләри инкилис, франсыз, румын, полјак, мачар, испан, чех, әрәб дилләринә тәрчүмә едилмишдир.

Пушкин, Лермонтов, Шевченко, Мајаковски, Н. Һикмәт, Туркенев, Һејне кими рус вә дүнја поезијасынын кимәтли инчиләринин Азәрбајчан дилинә тәрчүмә олунмасында онун бөјүк хидмәтләри вар. Некрасовун «Рус елиндә кимин күнү хош кечир» әсәринин Азәрбајчан дилинә илк дәфә там шәкилдә тәрчүмәси Р. Рзанын зәһмәтинин бәһрәсидир.

Р. Рзанын Азәрбајчан мәдәнијјәти гаршысында хидмәтләри бөјүкдүр. Онун гәләминдән чыхан бир сыра мәзмунлу мәгаләләр, хүсусилә Нәсими һаггындакы «Чаһана сығмајан шаирин гәриб мәзары», «Бөјүк шаир һаггында кичик гејдләр» мәгаләләри, Кәркүк бајатылара јаздығы «Узаг елләрин јахын төһфәләрлә» адлы мүгәддимә өз дәринлији вә елмилији илә диггәти чәлб едир. Бөјүк Вәтән мүһарибәсиндән сонра 24-дән артыг өлкә көзәл шаир үчүн сәфәрләр, һәм дә бир елми ахтарыша чеврилмишдир. 1968-чи илдә бир груп мәдәнијјәт хадимләри илә Сурија олан шаир, Нәсими, онун гәбри, нәсли һаггында мәʼлуматларла кери дөнмүш, әдәби ичтимаијјәтимизи нараһат едән бир мәсәләни дәгигләшдирмишдир. Сон вахтлара гәдәр Нәсиминин гәбринин Һәләбдә олмасы тәхмин едилирди. Р. Рза јазыр:

«Һәлә Бакыда икән һөрмәтли алим—Арамлы мүәллим «Нәсиминин гәбри Һәләбдә олмалыдыр. Сиз ону јәгин көрәчәксиниз» демишди. Лакин узун илләрин әләсэлији, бу мәʼлуматын нә гәдәр сәһиһ олдуғуну, бир нигаранлыға бағламышды». «...Хәјалымы бир ан динч гојмајан Нәсими иди. Ондан бир нишан галмышдымы? Гәбри һарададыр? Әсәрләриндән, бәлкә дә әлјазмаларындан тапмаг мүмкүн ол-

хт. «Бир заман Шам, бу күн Дәмәшг» адланан шәһәрдә, мүгәддәс Шамда (Босра), кәздијимиз бир чох шәһәрләрдә дә бу нигаран фикирләр, мәни раһат гојмурду. Дәмәшг вә башга шәһәрләрдә көрүшдүјүмүз сурија-лы јени-јени танышларымыз, достларымыз да шаир Нәсими һаггында тәсәллили бир шеј дејә билмирдиләр».

Кәздијә јерләрдә кәркин нигаранчылыг кечирән шаир, бөјүк интизар вә ахтарышдан сонра Һәләб губернаторунун көмәји илә Нәсиминин гәбрини тапыр. Итирдијини тапан адамын көз јашларындан севинчинин нечә ајырмаг олар?

Р. Рза поезијада да һәмишә инадлы ахтарышлар апармыш, мәгсәдинә дә наил олмушдур. О, поезија аләминә кәлдији күндән социализм чәбһәсинин тәрәннүмчүсү олмуш, партијалы бир сәнәткар кими бөјүк идеаллара хидмәт етмишдир. О, халглар достлуғунун, сәадәтин, мәһәббәтин, гардашлығын нәғмәкары олдуғундан, халгынын севимлисинә чеврилмишдир.

Өзүнүн дедији кими:
Нә гәм, илләр совушур,
Кетдикчә артыр јашым.
Бу һәјат јолларында
Гој мәрд агарсын башым.

Маарифә ҺАЧЫЈЕВА,
филолокија елмләри намизәди.

Бир шама бәнзәјир, шаир өмрү дә

Рәсул Рзаја

Мәһәббәт газандын мәһәббәтинлә,
Үрәјин ел үчүн бир ода дөнду.
«Чинар» кејә галхды өз зәһмәтинлә,
«Ганадлар» доғрудан ганада дөндү.
Бу күндән сабаһа учдун инамла,
Инамсыз ад дилә дүшә биләрми?
Дәрјаја дөнәрми кичик бир дамла,
Нәркиз дә асфалты деша биләрми?!

Алышдын, көзләри нәмли көрәндә,
Өзкәнин јарасы сәнин јаранды.
Дөзмәдин инсаны гәмли көрәндә,
Чалышдын, вурушдун, «Дөзүм»
јаранды.
Әлләрдә бајраға дөнәр чәсарәт,
Сөз вар иткиликдә гылынч кимидир.
Мәнә елә кәлир, һүнәр, чәсарәт
Адынын ән доғру синонимидир.

Инчиләр һәмишә олар дәриндә
Бу елин, бу јурдун сәдагәти вар.
Бир вахт јазмышдын ки, шеʼрләриндә
Әријән бир шамын һәрарәти вар.
Арзулар үрәкдә белә өмр едәр,
Үрәк дарыхмазмы илк баһар үчүн?!
Бир шама бәнзәјир шаир өмрү дә,
Әријәр ел үчүн, инсанлар үчүн.

Рафиг ЈУСИФОҒЛУ.